

The Role of the Landowner Class in the Fourteenth Term of National Consultative Assembly Election (1943 A.D); Case Study: Shahreza Constituency

Mohammad Afghari*

Morteza Nouraei**

Abstract

After the occupation of Iran in August 1941 A.D. by the Allies, the landowner class found an opportunity to rebuild its social position and gain more share in political relations. The fourteenth term of the parliamentary election was the most obvious appearance of this phenomenon. Following the resignation of Reza Shah in favor of the crown prince, the absence of centralized dominant power prepared the space for the re-emergence of scattered landowners and interference in the parliamentary elections. This study has a descriptive-analytical approach and uses mixed qualitative and quantitative methods. The paramount aim is to reveal how the elections of the 14th parliament fell into the hands of the lords and how new characters from the local landowner class became members of parliament. The article used statistical analysis of the distribution of tariffs and votes which was extracted from the Shahreza constituency election's unpublished documents kept in the National Parliament archives. The main question of this research is how the Shahreza candidate got into the National Assembly with a lower voter turnout than the Lenjan candidate. The findings show that major local landowners, to the victory of their preferred candidates, not only violated the election rules but also

* Postdoctoral Researcher in History, Department of History and Iranology, University of Isfahan, Isfahan, Iran
(Corresponding Author), afghari@ltr.ui.ac.ir

** Professor of History, Department of History & Iranology, University of Isfahan, Isfahan, Iran,
m.nouraei@ltr.ui.ac.ir

Date received: 29/06/2022, Date of acceptance: 09/07/2023

effectively deprived the majority of voters in the Lenjan region of their right to participate in the election.

Keywords: Landowner Class, Elections, National Consultative Assembly, Fourteenth Term of General Election, Shahreza, Lenjan.

Introduction

With the rise of the Pahlavi era, Iranian society was divided into six major classes: the Qajar nobility, clergy, merchants, bazaar traders, landowners, and peasants. Following the Constitutional Movement, each class earned the right to participate in parliamentary elections. Until the 5th parliament, members from each social group held seats in the National Consultative Assembly, although with unequal representation that favored elite landowners and nobility. Reza Shah's centralization strategies controlled landowners' influence implicitly, and his twenty-year rule saw a temporary block of their intervention in elections. However, with his resignation and Iran's occupation by Allied forces, these landowners reemerged as significant political actors in their regions, especially in Shahreza and similar constituencies.

Materials and Methods

This study employs a descriptive-analytical framework, combining qualitative and quantitative methods to examine the effect of landowner interference on election outcomes. Archival data sourced from the National Assembly's documents provides detailed information on the distribution of tariffs, voter turnout, and election irregularities in Shahreza and Lenjan. Through statistical analysis and qualitative assessments, the research addresses the power wielded by local landowners in shaping election processes. The study investigates voting distribution, demographic details, and electoral irregularities to determine the level of influence exerted by prominent landowners and quantify their impact on voter behavior.

Discussion& Results

The results underscore a strategic approach by Shahreza's landowners to secure a parliamentary seat for their favored candidate, even with less voter support than the Lenjan candidate. Methods employed by these elites included biased tariff distribution, manipulation of voter accessibility, and procedural delays that directly hindered Lenjan residents' ability to participate. By relocating voting stations from populated Lenjan

areas to rural regions with lower voter density, Shahreza's landowners restricted access and skewed the election results in their favor.

The findings highlight how the weakened state governance following Reza Shah's abdication provided an environment ripe for the landowner class to employ old hierarchical structures. Without central oversight, landowners' social dominance over their farmers and local population enabled them to influence voter turnout to an unprecedented degree, with substantial effects on election results. This interference not only violated election laws but also suppressed the voting rights of Lenjan residents, disenfranchising a significant portion of the constituency. In Lenjan, for instance, these irregularities ranged from changing polling station locations last minute to relocating voting centers to remote areas, which discouraged turnout among the majority of Lenjan's residents.

In previous elections under Reza Shah's rule, centralized government oversight had limited the extent to which landowners could influence election outcomes. Elections had largely excluded such interference, with central authorities appointing representatives without the electoral involvement of local landowners. The fourteenth parliamentary term, however, marked a resurgence of landowners' influence and highlighted their renewed role as major political players. This shift was part of a broader effort by local elites across Iran to regain and consolidate their influence in an atmosphere of weakened centralized control.

Statistical analyses reveal that over 6,000 Lenjan voters were disenfranchised due to delays and ballot relocation tactics, supporting the study's hypothesis that the election was skewed in favor of the Shahreza candidate. The documented irregularities demonstrate how landowners used their influence within the election supervisory council to impede Lenjan voters and secure victory for their candidate .

The study concludes that the fourteenth parliamentary term marked a critical turning point, as landowners reestablished their influence in Iranian politics by capitalizing on the state's weakened administrative control. The Shahreza election provides a clear example of how local elites wielded power to sideline the opposition, using existing social structures to circumvent electoral laws. Through this reassertion of control, landowners were able to shift election outcomes, reinforcing their dominance in a manner that would set the stage for continued political interference in subsequent parliamentary elections.

Conclusion

The fourteenth parliamentary elections in Shahreza illustrate how the weakening of centralized governance enabled the landowning class to reassert control over electoral processes, shaping the political landscape to favor their candidates. By exploiting procedural gaps and manipulating voter accessibility, landowners sidelined Lenjan voters and steered the election results to serve their interests. This case study highlights the broader role that the landowner class played across various Iranian constituencies during the early 1940s, showcasing a resurgence of local elite power that influenced parliament representation and the continued political dominance of landowners in post-Reza Shah Iran.

Bibliography

- Ābādīan, Hossein (2005): Theoreticians of enlightened tyranny, a reflection on the political views of Alī Daštī and Morteżā Mošfeq Kāzemā, *Historical Studies*, No. 6. [In Persian]
- Ābādīan, Hossein (2009): Elections of the Fifth Parliament and the Constituent Assembly based on unpublished documents of the Ministry of War, *Historical Studies*, No. 27. [In Persian]
- Ābrāhāmīan, Ervānd (2005), *Iran between two revolutions*, Tehrān: Ney Publications. [In Persian]
- Abtahī, Alī Rezā and Kīmīyā Kaštīārā (2013), A brief overview of the performance of Taqī Fadakar, a member of the Tudeh labor union in Isfahan (1320-1332 Š), *Scientific Journal of History Reseach*, No. 31. [In Persian]
- Afghari, Mohammad (2020), *Analysis of Political Participation During 5th to 24th Rounds of National Consultative Assembly Elections (1923-1978 A.D) (Case Study: Isfahan)*, Ph. D. Thesis, Isfahan, University of Isfahan. [In Persian]
- Afghari, Mohammad (2021), *Analysis of the elections of the fifth term of the National Consultative Assembly in Isfahan (based on the unpublished documents of the Archive and Library of the Islamic Parliament)*, *Ganjīneh Asnād*, No. 121. [In Persian]
- Ann Lambton (1983), *Landlord and peasant in Persia*, Translated by Manūčīhr Amīrī, Tehrān: Elmī va Farhangī Publications. [In Persian]
- Anonymous (1977), *The Names of the representatives of the National Consultative Assembly*, Tehrān: (n.p.). [In Persian]
- Āqelī, Bāqer (2001), *Biography of contemporary political and military figures of Iran*, Tehrān: Negāh Publications. [In Persian]
- Avery, Peter (2009), *The history of Iran in Pahlavi era*, *The Cambridge History of Iran*, Tehrān: Jami Publications. [In Persian]
- Bahār, Mohammad Taqī (1987), *History of Iranian political parties*, Vol. 1, Tehrān: Šerkat Sahāmi Ketābhāie Jībī. [In Persian]

71 Abstract

- Bahrāmī, Alī and Others (2021), The encyclopedia of Šahrezā, Šahrezā, Vol. 1: Katībeh Māndegār. [In Persian]
- Bāqeri, Abbās (2006), Getting to know the history of legislative assemblies in Iran (14th round), Tehrān: Governmental Fundamental Studies Group. [In Persian]
- Bašīrīeh, Hossein (1995), Political sociology of Iran, Tehrān: Ney Publications. [In Persian]
- Cronin, Stephanie (2014), The Making of Modern Iran: State and Society Under Riza Shah, translated by Morteżā Sāqebfar, Tehrān: Ney Publications. [In Persian]
- Dowlātābādī, Yahyā (1983), Hayāt Yahyā, Vol. 4, Tehrān: Attār & Ferdowsī. [In Persian]
- Eyvazzādeh, Šahlā (2005), Beating the director of Mihaan newspaper, Ganjīneh Asnād, No. 60. [In Persian]
- E'zāz Nikpey, Azīz-Allāh (1968), Taqdīr yā Tadbīr (Fate or Tact), Tehrān: Ībn-Sinā Publications. [In Persian]
- Farāhanī, Hassan & Hīdāyat-Allāh Behbūdī (2014), Journal of Contemporary History of Iran, Vol. 2, Tehrān: Political Studies and Research Institute. [In Persian]
- Farok, Mehdī (1968), Political memoirs of Mehdī Farok, Tehrān: Amīr Kabīr Publications. [In Persian]
- Foran, John (), Fragile Resistance: Social Transformation in Iran from 1500 to the Revolution, translated by Ahmad Tadaion, Tehrān: Rasā Publications. [In Persian]
- Hoeltzer, Ernst (1976), Iran in one hundred and thirteen years ago, translated by Mohammad Asemī, Tehrān: Ministry of Culture. [In Persian]
- Homāe'ī Šīrāzī, Jallāl-al-Dīn (2011), History of Isfahan, events and sultans of Isfahan, Tehrān: Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Honarfar, Lotf-Allah (), The historical heritage of Lenjan, Vahid Magazine, No. 18. [In Persian]
- Hosseini, Hamzeh & Atā Amuziān (2021), The effect of Reza Shah's modernization on the landowning class (1320-1304), Tariḡnāmeḡ Kārazmī, No. 33. [In Persian]
- Ivanov, Mikhail (1977), The modern history of Iran, translated by Hūšang Tīzābī and Hassan Qāempanāh. [In Persian]
- Javādī, Ahmad (1961), Historical, political, social and economic conditions of Shahreza (Qemsheh), M. A. Thesis, Isfahan, University of Isfahan. [In Persian]
- Kamālīnežād, Žāleh (2018), Rostāq e Lenjān, Īsfahān: Isfahan Municipality Publications. [In Persian]
- Lavā Moktārī, Šahpūr (1974), Memories of half a century of service: Esfand 1299 coup, Vahid Magazine, No. 30. [In Persian]
- Mahdavi, Mūsīh-al-Dīn (2007), Ae'lam e Īsfahān, Vol. 1, edited by Qolām Rezā Nasr-Allāhī, Īsfahān: Isfahan Municipality Publications. [In Persian]
- Mollāe'ī Tavānī, Alī Rezā (2002), The National Consultative Assembly and the consolidation of Reza Shah's dictatorship, Tehrān: Islamic Revolution Documents Center. [In Persian]
- Monsef, Mostafā (2021), The encyclopedia of Šahrezā, Šahrezā, Vol. 4: Katībeh Māndegār. [In Persian]
- Morvārid, Yūnes (1998), From the constitutional movement to the republic, a look at the rounds of legislative assemblies in the constitutional era, Tehrān: Ohadī Publications. [In Persian]

- Nasīrī Tayebī, Mansūr (2014), Political life of Solat Al-Dowleh Qashqai (2), from the First World War to the last days, Asnād Bahārestān, No. 5. [In Persian]
- Pūrbakhtīār, Qafār (2007), Reza Shah and the forced resettlement plan of Bakhtiari nomads, Moskūieh, No. 8. [In Persian]
- Qani, Sīrūs (1998): Iran and the Rise of Reza Shah: From Qajar Collapse to Pahlavi Power, translated by Hassan Kāmšād, Tehrān: Nīlūfar Publications. [In Persian]
- Qašqāe'ī, Mohammad Nāsser (1982): Interview with Mohammad Nāsser Qašqāe'ī (Solat), interviewer: Hab'īb Lājvardī, Los Angeles: Harvard Oral History Institute. [In Persian]
- Qolfī, Mohammad Vahīd (2000), Parliament and modernization in Iran, Tehrān: Ney Publications. [In Persian]
- Qorbānpūr, Qodābaḡš & Others (2018), Challenge of the modern state of Pahlavi and Tribe: Obstacle of Political Development, The history of Iran and Islam of Al-Zahra University, No. 40. [In Persian]
- Rahīmī, Hamīd (2021), The encyclopedia of Šahrezā, Šahrezā, Vol.4: Katībeh Māndegār. [In Persian]
- Rahmānīān, Daruš (2012), Iran between two coups, Tehrān: Samt Publications. [In Persian]
- Richards, Fred (2000), Fred Richards' travelogue, translated by Mahīndokt Sabā, Tehrān: Elmī Farhangī Publications. [In Persian]
- Šahīdī, Abū-al-Qassīm (1972), How did the Isfahan elections in 1322 Š go and why was the governor mute, Vahīd Magazine, No. 17. [In Persian]
- Šajīe'ī, Zahrā (1965), Representatives of the National Consultative Assembly in twenty-one legislative rounds, Tehrān: Institute of Social Studies and Research. [In Persian]
- Tahmāsbī, Sāsān & Mohammad Rostamī (2011), Bakhtiari rebellion in 1308 Š, Ganjīneh Asnād, No. 82. [In Persian]
- Vāez, Nafīseh (2009), The methods of taking away the economic power of tribal and nomadic leaders during the period of Reza Shah, Payām Bahārestān, No. 6. [In Persian]
- Vahīdnīā, Seif-Allāh (1974), Kārnamēh Lenjān, (n.p.). [In Persian]
- Yekrangīān, Mīrhossein (1957), Golgūn Kafanān, Tehrān: Elmī Publications. [In Persian]
- Zeīlabpūr, Bābak & Morteżā Dehqānnejad (2021), An Analysis of the Settlement Policy of the Qashqai Tribe by the First Pahlavi Government, Historical Researches, No.49. [In Persian]

Newspapers

- Erfān, Owned and Managed by Ahmad Erfān, Published in Isfahan.
- Īsfahān, Owned and Edited by Amīr-Gholī Amīnī, Published in Isfahan.
- Naqš Jahān, Owned by Hūsseīn Nūrsadeqī, Published in Isfahan.
- Našriyeh Farhangī Šahrezā (1950), Published in Šahrezā.
- Sālnāmeh Farhang Šahrezā (1957), Šahrezā: Šerkat Čāp Šahrezā.
- Sarnevešt, Owned by Javād Majd Sahbāzādeh, Published in Isfahan.

73 Abstract

Unpublished Documents

Archive and Library of the Islamic Parliament

Isfahan constituency elections documents: 5/7/5/2, 5/7/5/3, 5/7/5/5, 5/7/5/6, 5/7/5/9, 7/7/1/3.

Election monitoring commission reports of Isfahan constituency in 7th, 14th & Shahreza constituency in 14th rounds of parliamentary elections.

نقش طبقه زمین دار در انتخابات مجلس چهاردهم شورای ملی (۱۳۲۲ ش / ۱۹۴۳ م)؛ مورد مطالعه: حوزه انتخابیه شهرضا

محمد افتری*

مرتضی نورائی**

چکیده

به دنبال اشغال ایران توسط متفقین در شهریور ۱۳۲۰ ش / آگست ۱۹۴۱ م، طبقه زمین دار، ضعف دولت مرکزی در فضای آشفته جنگ جهانی دوم را غیمت شمرد تا به تحکیم موقعیت اجتماعی خود پرداخته و سهم بیشتری در مناسبات قدرت کسب کند. نمود بارز این پدیده در انتخابات مجلس چهاردهم شورای ملی به وقوع پیوست، جایی که با استعفای رضاشاه و تفویض سلطنت به ولیعهد جوان، خلاء استبداد متمرکز پیشین، فضا را برای ظهور مجدد خان سالاری های پراکنده و نقش آفرینی ملاکان محلی در انتخابات مجلس مهیا کرده بود. پژوهش حاضر با رویکردی توصیفی-تحلیلی و تلفیق دو روش کیفی و کمی، بر پایه اسناد منتشر نشده آرشیو مجلس شورای اسلامی، نشان می دهد که چگونه سرنوشت انتخابات مجلس چهاردهم، در بسیاری از حوزه ها به دست ملاکین افتاد و چهره هایی جدید از طبقه زمین دار برای نخستین بار به نمایندگی مجلس رسیدند. این مقاله با مطالعه موردی حوزه انتخابیه شهرضا بر پایه اسناد منتشر نشده آرشیو مجلس شورای اسلامی، به ارائه تحلیل آماری از نحوه توزیع تعرفه و اخذ رای در این حوزه انتخابیه می پردازد. مسئله اصلی این پژوهش آن است که چگونه نامزد شهرضا با داشتن جمعیت رای دهنده کمتر نسبت به نامزد مردم لنجان به مجلس شورای ملی راه یافت. یافته ها موید این فرضیه تحقیق است که طبقه زمین دار محلی شهرضا، با دخالت های فراقانونی برای پیروزی کاندیدای مورد نظر خود، نه تنها آزادی های حداقلی و

* پژوهش گر پسادکتری تاریخ، گروه تاریخ و ایرانشناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول)،
afghari@ltr.ut.ac.ir

** استاد تمام گروه تاریخ و ایرانشناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران، m.nouraei@ltr.ui.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۰۸، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۴/۱۸

سلامت انتخابات را مخدوش نمود، بلکه عملاً بخش عمده‌ای از رای‌دهندگان منطقه لنجان را نیز، از حق طبیعی مشارکت در انتخابات محروم ساخت.

کلیدواژه‌ها: طبقه زمین‌دار، انتخابات، مجلس شورای ملی، مجلس چهاردهم، شهرضا، لنجان.

۱. مقدمه

مقارن با برآمدن حکومت پهلوی، جامعه ایران به طور سستی از شش طبقه اجتماعی تشکیل می‌شد که عبارت بودند از شاهزادگان قاجار، علما، تجار، بازاریان، ملاکین و کشاورزان. به دنبال پیروزی جنبش مشروطه و با تدوین نخستین نظام‌نامه انتخابات مجلس شورای ملی، این طبقات به رسمیت شناخته شده و حق رای به دست آوردند. تا پیش از به قدرت رسیدن رضاشاه، هریک از این طبقات سهمی از کرسی‌های نمایندگی مجلس شورای ملی کسب کرده بودند که البته توزیع آن به فراخور مناسبات اجتماعی ایران، هم‌وزن و یکنواخت نبود. اشراف به واسطه تبار و ارتباط مستقیم با نهاد سلطنت، فراتر از نظام حقوقی نوپای پس از مشروطه، جایگاهی ویژه در مجلس داشتند. نقش دیرینه و کارکرد مذهبی روحانیون در تاریخ ایران، به این طبقه منزلت اجتماعی خاصی می‌داد که با هیچیک از طبقات دیگر قابل مقایسه نبود و روابط اقتصادی درهم‌تنیده بازرگانان و بازاریان، در سایه تاریخچه مبارزات صنفی این دو طبقه در جریان جنبش مشروطه، شرایط خاص خود را ترسیم می‌کرد.

در میان این طبقات، زمین‌داران، که در اسناد تاریخی این دوره از آنان با عنوان «ملاکین» یاد شده، شرایطی استثنایی داشتند. پیوند دیرینه مالک و زارع در اقتصاد کشاورزی ایران، طبیعتاً طبقه زمین‌دار را بر رعایای زیردست خود برتری می‌داد و همین پدیده در انتخابات مجلس نیز مشهود بود. ملاکان بزرگ از بدو برپایی مشروطه، بر نظام پارلمانی ایران چیره شدند. در مجلس اول بیش از یک پنجم نمایندگان از اشراف زمین‌دار بودند، و این روند تا مجلس پنجم باز هم به نفع طبقه زمین‌دار تداوم داشت. بی‌شک استطاعت اقتصادی ملاکین در رسیدن به کرسی‌های مجلس بی‌تأثیر نبود، اما علت مهم‌تر این پدیده را بایستی در ساختار اجتماعی ایران و روابط حاکم بر نظام ارباب-رعیتی جستجو کرد. در انتخابات مجلس شورای ملی، زارعین به اشاره خوانین به پای صندوق‌های رای برده می‌شدند و به صورت توده‌وار به کاندیداهای مورد نظر آنان رای می‌دادند. این پدیده که در آن دوران، با عبارت تحقیرآمیز «رای گوسفندوار» توصیف شده، نظر به بافت جمعیتی ایران در اواخر عصر قاجار و غلبه قاطع جمعیت روستایی بر شهری، نتیجه انتخابات را با اختلاف به نفع زمین‌داران رقم می‌زد و مشارکت آگاهانه‌تر

توده‌های شهری را عملاً خشی می‌ساخت. هرچند دوران سلطنت رضاشاه، کم و بیش به مدت دو دهه در تسلط بلامنازع ملاکین بر تعیین سرنوشت انتخابات مجلس، وقفه ایجاد کرد، لیکن این دوره کوتاه‌تر از آن بود که مناسبات کهن اجتماعی بین ارباب و رعیت را برای همیشه از میان بردارد. از این رو، پس از مجلس سیزدهم، طبقه زمین‌دار با تکیه به رای کشاورزان و توده‌های روستایی، به دخالت مستقیم در روند انتخابات مجلس پرداخت.

حوزه انتخابیه شهرضا در انتخابات مجلس چهاردهم، موردی خاص برای مطالعه این پدیده است. مقاله حاضر با بازخوانی صورت‌مجلس انجمن نظار انتخابات این حوزه و ارائه تحلیلی آماری مبتنی بر استخراج داده‌های این سند منتشر نشده، به بررسی کیفی و کمی نقش طبقه زمین‌دار در منحرف‌کردن انتخابات از مسیر قانونی خود می‌پردازد و نشان می‌دهد که چگونه ملاکان شهرضایی با دخالت در سازوکار توزیع تعرفه و تعویق مکرر فرآیند اخذ رای، مشارکت مردم منطقه لنجان را بی‌اثر ساختند تا نامزد مورد نظر خود را به مجلس چهاردهم بفرستند. این در حالی است که در مقایسه با مجالس دوره رضاشاه، این ملاکین هرگز از چنین نقشی در برگزاری انتخابات مجلس برخوردار نبودند و نماینده این حوزه نیز مانند اقصی نقاط کشور، همواره به صلاح‌دید دولت مرکزی در فضایی استبدادی و انتخاباتی غیررقابتی تعیین می‌شد.

این بررسی از آن جهت اهمیت دارد که به لحاظ پیشینه پژوهشی در حیطه مطالعات مجلس، تا به حال کتاب یا مقاله‌ای مختص به انتخابات حوزه انتخابیه شهرضا منتشر نشده است. تنها می‌توان از خلال آثاری همچون «نمایندگان مجلس شورای ملی در بیست و یک دوره قانونگذاری» (شجیعی: ۱۳۴۴)، «از مشروطه تا جمهوری، نگاهی به ادوار مجالس قانونگذاری در دوران مشروطیت» (مروارید: ۱۳۷۷) و مجلد مربوط به دوره چهاردهم مجموعه «آشنایی با تاریخ مجالس قانونگذاری در ایران» (باقری: ۱۳۸۵) که همگی در ابعاد ملی به مسئله پارلمان‌تاریسم و انتخابات در ایران عصر پهلوی پرداخته‌اند، اطلاعاتی پراکنده و البته محدود به دست آورد. سایر آثار منتشر شده در تاریخ محلی منطقه مانند «دانش‌نامه شهرضا» (گروه نویسندگان: ۱۴۰۰) نیز از این قاعده مستثنی نیستند. آثار موجود بر نقش تعیین‌کننده طبقه زمین‌دار این منطقه در انتخابات مجلس به ویژه در دوره چهاردهم اشاره‌ای نداشته‌اند و تنها به ارائه اسامی کاندیداهای حوزه انتخابیه شهرضا پرداخته و یا نهایتاً به نقل شرح حال مختصری از آنان بسنده کرده‌اند. از این رو ارائه پژوهشی جدید در این موضوع ضرورت می‌نماید.

۲. مجلس چهاردهم؛ زمین‌داران محلی، احیای جایگاه پیشین و نقش‌آفرینی نوین

پس از پیروزی جنبش مشروطه و در فاصله مجالس اول تا پنجم شورای ملی، ملاکین با تکیه بر برتری اجتماعی خود جایگاه قابل توجهی در ترکیب نمایندگان مجلس کسب کردند و بر ارکان نظام جدید سیطره یافتند. (ملایی توانی، ۱۳۸۱: ۲۲۴) در مجلس اول ۲۱ درصد از نمایندگان از اشراف زمین‌دار بودند (بشیری، ۱۳۷۴: ۲۰۲)، و این برتری نسبی به لطف رای توده‌های روستایی تحت امر مالکان، تا پیش از تاسیس سلسله پهلوی حفظ شده بود. شخص رضاخان پیش از سلطنت و در ایامی که هنوز تصدی وزارت جنگ را بر عهده داشت، به منظور نمایش محبوبیت اجتماعی، داوطلب نمایندگی مجلس پنجم، از چندین حوزه انتخابیه شد. (افق‌ری، ۱۴۰۰: ۴۶) به رغم دخالت آشکار وزارت جنگ در انتخابات (بهار، ج ۱، ۱۳۵۷: ۳۰۴)، و تلاش همه‌جانبه نظامیان برای پیروزی وزیر جنگ (انتخابات مجلس پنجم به روایت اسناد، ج ۱، ۱۳۸۴: ۳۸۴؛ آبدیان، ۱۳۸۸)، حامیان رضاخان دریافته بودند که وزن سبد رای طبقه زمین‌دار تا چه حد تعیین‌کننده است و به دنبال متحدینی از میان ملاکین محلی بودند (فراهانی، ج ۵، ۱۳۹۳: ۶۵)، تا بتوانند رای توده‌های روستایی را به نفع سردار سپه روانه صندوق‌ها کنند. افزون بر این، تمایل آزمندانه رضاشاه برای قرارگرفتن در ردیف زمین‌داران بزرگ کشور (آبراهامیان، ۱۳۸۴: ۱۷۱)، و تلاش او به منظور تکوین یک طبقه زمین‌دار نوین متشکل از امرای ارتش، کارگزاران رده‌بالای دولتی، مقاطعه‌کاران و بازرگانان (فوران، ۱۳۴۷: ۳۴۷؛ ایوانف، ۱۳۵۶: ۶۹)، حکایت از شأن و اهمیت طبقه ملاک در ساختار اجتماعی ایران عصر پهلوی اول داشت.

چنین می‌نماید که طی سال‌های سلطنت رضاشاه، حکومت به نوعی مصالحه نانوشته با طبقه زمین‌دار سستی رسیده بود. ملاکینی که حاضر به همکاری با دستگاه حکومت بودند و با برنامه‌های تمرکزگرایانه دولت همراه می‌شدند، در حاشیه امنی قرار می‌گرفتند که منافع ارضی و پایگاه اجتماعی آنان را حفظ می‌کرد. قوانینی که به منظور اصلاح امور ثبتی و مالیات‌های کشاورزی از تصویب مجلس می‌گذشت، عملاً به حفظ مالکیت بخش عمده طبقه زمین‌دار می‌انجامید. (حسینی، ۱۴۰۰: ۲۲) با این وجود، آنجا که رضاشاه از جانب عمده مالکان احساس خطر می‌کرد و یا کار به تمرد زمین‌داران و مصاف با برنامه‌های نوسازی حکومت می‌انجامید، رویکردی تهاجمی در پیش می‌گرفت. سرکوب دو ایل بختیاری و قشقایی (آوری، ۱۳۸۸: ۲۷)، اقداماتی همچون رویارویی خشونت‌بار نظامی (یکرنگیان، ۱۳۳۶: ۴۰۳؛ نصیری طیبی، ۱۳۹۳: ۱۲۰) فرهنگ‌زدایی ایل (قربان‌پور، ۱۳۹۷: ۱۱۰)، ضبط و معاوضه روستاهای ملکی (واعظ، ۱۳۸۸: ۹۵۷)، تقسیم قلمرو بین استان‌های همجوار (پوربختیار، ۱۳۸۶: ۴۸) و نهایتاً

محاکمه، زندان و اعدام خوانین (طهماسبی، ۱۳۹۰)، که خود از عنوان عمده مالکان کشور بودند (لمبتن، ۱۳۶۲: ۴۹۷)، از جمله برنامه‌هایی بود که برای نابودی ساختار قبیله‌ای (رحمانیان، ۱۳۹۱: ۱۲۶)، و پیشبرد پروژه دولت ملی (غنی، ۱۳۷۷: ۳۵۴) در ایران به معرض اجرا گذاشته می‌شد. زمین‌های مصادره شده غالباً در مزایده‌های دولتی به فروش می‌رسید. یک نمونه که به لحاظ جغرافیایی بی‌مناسبت با مورد مطالعه این پژوهش نیست، مربوط به املاک ایل قشقایی بود که دامنه آن از استان فارس در جنوب تا شهرضا و سمیرم در شمال امتداد داشت (زیلاب‌پور، ۱۴۰۰: ۲۱). ابوطالب شیروانی نماینده پیشین شهرضا و وکیل وقت دادگستری، یکی از خریداران زمین‌های مرغوب قشقایی در سمیرم بود (مذاکرات، ۵ مهر ۱۳۲۴). شیروانی در دوره چهاردهم مجلس مجدداً کاندیدای نمایندگی حوزه انتخابیه شهرضا شد و همین سابقه به تعارض و دشمنی قشقایی‌ها با وی در جریان انتخابات انجامید.

به رغم ملاکینی که پایگاه اجتماعی عشایری داشتند، طبقه زمین‌دار یکجانشین، در مجموع از در سازش با حکومت درآمد و بالتبع در فاصله مجالس ششم تا سیزدهم، ملاکین همچنان بیش از نیمی از کرسی‌های مجلس را در اختیار داشتند (قلفی، ۱۳۷۹: ۱۱۲؛ بشیریه، ۱۳۷۴: ۲۰۳). البته این بدان معنا نیست که آنان می‌توانستند همچون مجالس اول تا پنجم صحنه‌گردان انتخابات مجلس باشند. حکومت رضاشاه، مشخصاً حکومت اشراف زمین‌دار نبود و پایه‌های اجتماعی خود را بر ارتش نوین، بروکراسی مدرن و طیفی از روشنفکران محافظه‌کار مستقر ساخته بود. (بشیریه، ۱۳۷۴: ۲۰۳) با این حال، مدارای هرچند شکننده، بین نظام حاکم و طبقه زمین‌دار سنتی موجب شد که قدرت اقتصادی این طبقه در طی سال‌های سلطنت رضاشاه، در مجموع آسیب چندانی نبیند و همین مسئله زمینه را برای ظهور مجدد خان‌سالاری‌های متعدد پس از شهریور ۱۳۲۰ ش، و دخالت زمین‌داران محلی در انتخابات مجلس چهاردهم فراهم آورد.

با اشغال ایران توسط متفقین، نظم نوینی که دولت مرکزی توانسته بود به طور نسبی برقرار سازد، به یکباره فروپاشید و نیروهای گریز از مرکز، دوباره در سراسر کشور سربرآوردند. در این میان، مجلس سیزدهم که خود محصول انتخابات دوران رضاشاه بود، قانونی تصویب کرد که به موجب آن املاک شاه مستعفی به صاحبان اولیه آن عودت داده شود. (مذاکرات، ۱۲ خرداد ۱۳۲۱) این قانون نویدبخش احیای دوباره جایگاه اجتماعی ملاکین بود. نتایج انتخابات دوره چهاردهم مجلس در بسیاری از حوزه‌های انتخابیه نیز موید ظهور دوباره خان‌سالاری‌های پراکنده در گوشه و کنار ایران، پس از خروج رضاشاه از کشور است. چهره‌هایی مانند ناصرقلی

اردلان که از حوزه انتخابیه سنندج به کرسی وکالت دست یافت، سید حمدالله ذکایی از خلخال، محمد ذوالفقاری فرزند علیقلی خان اعظام السلطنه از زنجان، عزت‌الله خان بیات از اراک، عباس قبادیان رییس ایل کلهر از حوزه انتخابیه کرمانشاه، غلامحسین رحیمیان از قوچان، حسام دولت‌آبادی از اصفهان، محمدتقی پسر علی‌قلی خان سردار اسعد از دزفول، احمدقلی صمصام بختیاری از شهرکرد و محمدحسین فرزند صولت‌الدوله قشقایی از آباءه، نام‌هایی در میان نمایندگان مجلس چهاردهم بودند (اسامی نمایندگان مجلس شورای ملی، ۱۳۵۶: ۱۸۲)، که هریک به نوعی به طبقه زمین‌دار تعلق داشتند و برای نخستین بار بود که پا به صحن بهارستان می‌گذاشتند. به این جمع، باید شخصیت‌هایی را افزود که اگرچه خود ملاک نبودند، لیکن به واسطه حمایت اشراف زمین‌دار به مجلس راه یافتند. به عنوان نمونه راه‌یابی تقی فداکار نماینده توده‌ای اصفهان به مجلس چهاردهم، بدون پشتیبانی صارم‌الدوله، عمده مالک اصفهان، محقق نمی‌شد. (افق‌ری، ۱۳۹۸: ۱۴۸) و یا فرضاً نصرالله سیف‌پور فاطمی، در حضور رقیبی محلی و شناخته‌شده مانند ابوالقاسم پاینده، تنها با حمایت تفنگچیان بختیاری بود که سر از صندوق انتخابات نجف‌آباد برآورد. (شهیدی، ۱۳۵۱: ۵۰)

همه این موارد مبین تلاش طبقه زمین‌دار برای احیای جایگاه پیشین در مجلس و نقش‌آفرینی نوین در فضای آشفته سالهای جنگ جهانی دوم، این بار به عنوان مدعیان «حمایت از مشروطه»، «قانون اساسی» و «پارلمان‌تاریسم» (بشیری، ۱۳۷۴: ۲۰۳) بود. بررسی اسناد تاریخی مجلس چهاردهم نشان می‌دهد که حوزه انتخابیه شهرضا نیز از نفوذ ملاکان محلی مستثنی نبود، با این حال پرونده انتخابات این حوزه از همه جا پیچیده‌تر به نظر می‌رسد و مطالعه دخالت‌های آشکار طبقه زمین‌دار، پژوهشی عمیق‌تر می‌طلبد.

۳. حوزه انتخابیه شهرضا در انتخابات مجلس چهاردهم و نقش طبقه زمین‌دار محلی

پیش از پرداختن به نقش طبقه زمین‌دار محلی، توضیح مواردی درباره حوزه انتخابیه شهرضا ضروری است. نفس تعریف جغرافیایی این حوزه، همواره محل بحث و تعارضات بسیار بود. بنا بر عرف نظام پارلمانی در ایران، برای هر صد هزار نفر جمعیت، یک سهمیه از کرسی‌های نمایندگی مجلس در نظر گرفته شده بود (مذاکرات، ۹ تیر ۱۲۹۰)، اما این قاعده در عمل چندان مراعات نمی‌شد. ارزیابی‌های غیررسمی در اوایل دوره پهلوی، جمعیت اصفهان و توابع آن را تا نهصد هزار نفر تخمین می‌زد. (کمام، انتخابات اصفهان، ۳/۵/۷/۵؛ ۲/۵/۷/۵) علی‌رغم این برآورد، تعداد نماینده و جمعیت این منطقه تناسبی نداشت. مسئله‌ای که نه فقط عرایض مکرر

مردم را در پی داشت (کمام، انتخابات اصفهان، ۵/۵/۷/۵؛ ۶/۵/۷/۵)، بلکه مورد اذعان نمایندگان دیگر نقاط کشور نیز بود. (مذاکرات، ۸ اسفند ۱۳۰۳) در نتیجه این محدودیت‌ها، سه حوزه انتخابیه در این بخش از کشور تعریف و تنها پنج نماینده به آنها اختصاص داده شده بود. حوزه انتخابیه اصفهان دارای سه نماینده و حوزه‌های انتخابیه نجف‌آباد و شهرضا که هر کدام دارای یک نماینده بودند. (کمام، انتخابات اصفهان، ۹/۵/۷/۵)

۱.۳ شهرضا و لنجان، تضادهای اجتماعی در قالب یک حوزه انتخاباتی

جمعیت شهرضا مقارن با انتخابات مجلس چهاردهم کمتر از چهل هزار نفر بود و این جمعیت تا اواسط دهه ۳۰ خورشیدی (رحیمی، ۱۴۰۰:۱۰)، همچنان به حد نصاب برای کسب سهمیه یک نماینده نمی‌رسید. از این رو به منظور تشکیل یک حوزه انتخابیه، منطقه پرجمعیت لنجان، که به تنهایی بیشتر از صد هزار نفر جمعیت داشت، به شهرضا ضمیمه شده بود. با چنین ترکیب جمعیتی، قاعدتاً شهرضا باید فرع بر لنجان قرار می‌گرفت، اما سنت استقرار حوزه مرکزی انجمن نظار انتخابات در شهرضا، لنجان را در موضع ضعف قرار می‌داد و مجبور به پیروی از تصمیمات شهرضا می‌ساخت. مسئله‌ای که طبیعتاً انتقاد لنجانی‌ها را بر می‌انگیخت.

گذشته از این، نوع اقتصاد و معیشت دو منطقه نیز تا حدود زیادی متفاوت بود. مسیر زاینده‌رود از میانه دشت لنجان می‌گذشت و کشاورزی پرباری را برای این منطقه فراهم می‌ساخت. تولید انبوه تریاک، که طی شورش خون‌بار (لواء مختاری، ۱۳۵۳:۵۱)، نهایتاً محدود شده و به افول گرایید، خاک حاصلخیز برای کشت برنج نسبتاً مرغوب (کمالی‌زاد، ۱۳۹۷:۱۸۴)، زراعت گندم، جو، صیفی‌کاری و سایر تولیدات نباتی (هنرفر، ۱۳۴۴:۴۹)، لنجان را از سایر مناطق این حوزه انتخابیه متمایز می‌کرد. در سوی دیگر، کشاورزی در شهرضا به واسطه بعد مسافت از آبشخور زاینده‌رود، رونق لنجان را نداشت. در این منطقه کشت و زرع یا وابسته به حفر قنات بود و یا به صورت دیم انجام می‌شد. از سوی دیگر حجم محصولات کشاورزی شهرضا بیشتر نیازهای خود شهر را تکافو می‌کرد تا آنکه ابعاد صدور به سایر مناطق کشور را دارا باشد. (جوادی، ۱۳۴۰:۱۴) البته جاذبه زیارتی امام‌زاده جعفر بن موسی (ع) موسوم به شاه‌رضا، باغداری، تولید صنایع دستی و فرآورده‌های دامی و لبنی، مزیت‌های رقابتی شهرضا بود، اما نه در آن حد که اقتصاد این شهر را بر کل لنجان برتری دهد.

جمع شدن این تضادهای اجتماعی در یک حوزه انتخاباتی، آن هم در سایه اشغال کشور، کل منطقه را مستعد تنش‌های جدید ساخته بود. با این زمینه‌ها، هیچ بعید نبود که در کارزارهای

انتخاباتی مجلس چهاردهم، لنجان و شهرضا، نامزدهای جداگانه معرفی کرده و با تمام توان در جهت پیروزی در انتخابات وارد میدان شوند.

۲.۳ نامزدهای انتخاباتی در حوزه انتخابیه شهرضا

نامزد مورد حمایت مردم لنجان روزنامه‌نگار کهنه‌کاری به نام ابوطالب شیروانی ملقب به بنان‌السلطان بود. وی مدیریت جریده میهن و سابقه نمایندگی قمشه در مجالس پنجم و ششم را در کارنامه داشت. او در ایام جوانی به عضویت انجمن ولایتی اصفهان درآمد و با افکاری باستان‌گرایانه، در ردیف چهره‌های متجدد و متمایل به مشروطه‌خواهان بود. شیروانی در بهار ۱۲۹۹ ش/ ۱۹۲۰ م، به واسطه انتشار مقالاتی در روزنامه میهن یک‌چند بازداشت و شکنجه شد. (عیوض‌زاده، ۱۳۸۴: ۷۹) اما چندی بعد با پشتیبانی تیمورتاش به نمایندگی مجلس پنجم از قمشه دست یافت و در جریان انقراض سلسله قاجار و تشکیل مجلس موسسان، به خیل طرفداران سردار سپه پیوست. (آبادیان، ۱۳۸۴: ۱۳۲) تمایل به هسته قدرت، کرسی نمایندگی بنان‌السلطان در مجلس ششم را نیز تضمین کرد. شایان توجه است که شیروانی متولد اصفهان بود اما اصالتی قمشه‌ای داشت (مهدوی، ۱۳۸۶: ۲۸۶)، بنابراین نمایندگی وی از شهرضا بدون زمینه و معروفیت محلی محسوب نمی‌شد. از قضا خود وی در تغییر نام قمشه به شهرضا نیز نقش داشت (بهرامی و دیگران، ۱۴۰۰: ۷۴)، لیکن چندان روشن نیست چه عواملی باعث شد که شیروانی پس از یک تلاش نافرجام برای رسیدن به نمایندگی اصفهان در مجلس هفتم، از کلیه فعالیت‌های سیاسی منصرف شده و تا پایان حکومت رضاشاه، کار وکالت دادگستری را پیشه سازد. به هر روی در فضای آزاد سیاسی پس از اشغال ایران توسط متفقین، شیروانی به بازنشر روزنامه میهن پرداخت و مقارن با انتخابات مجلس چهاردهم، با بیش از پنجاه سال سن، مجدداً سودای نمایندگی شهرضا را در سر می‌پروراند.

کاندیدای دیگر حوزه انتخابیه شهرضا دکتر غلام‌رضا کیان بود که اگرچه بعدها در نظام بروکراتیک عصر پهلوی دوم پیشرفت‌های چشمگیری کرد، اما در این ایام، سن وی متجاوز از سی و هفت سال نبود. کیان علیرغم داشتن مدرک دکتری حقوق و اقتصاد از دانشگاه پاریس و تصدی سمت‌هایی مانند استادی دانشگاه تهران، ریاست اداره آمار بانک ملی، عضویت در هیئت مدیره بانک کشاورزی و مدیریت اداره انحصار تریاک (عاقلی، ۳، ۱۳۸۰: ۱۳۰۴)، بیشتر یک متخصص اقتصاد، و در عالم سیاست هنوز جوانی جویای نام بود. با این اوصاف، وی برتری مشهود و تعیین‌کننده‌ای نسبت به ابوطالب شیروانی داشت چرا که او از نظر پایگاه اجتماعی به

متعلق خاندان خوانین کیان بود. پدرش محمدقاسم خان و برادرانش محمدباقرخان و علیرضاخان کیان، ملاکان عمده و از متمولین شهرضا به شمار می‌رفتند. (نشریه فرهنگی شهرضا، ۱۳۲۹: ۳۰؛ سالنامه فرهنگ شهرضا، ۱۳۳۶: ۶۰) خاندان کیان دست‌کم از دوران قاجار ساکن شهرضا و رفته رفته به زمین‌داران اصلی این منطقه تبدیل شده بود، اما حوزه قدرت و اختیارات این خاندان نیز، به مانند سایر طبقات زمین‌دار سنتی ایران در دوره رضاشاه، تحت نظارت و کنترل حکومت مرکزی قرار داشت. اینک حضور یک عضو تحصیل‌کرده خانواده در مجلس، علاوه بر اینکه زمینه را برای بسط دوباره نفوذ اجتماعی خوانین کیان فراهم می‌ساخت، می‌توانست به آنها اعتباری سیاسی در ابعاد ملی ببخشد.

نامزد سوم عزیرالله اعزاز نیک‌پی کاندیدای شکست خورده حوزه انتخابیه اصفهان بود که تلاش می‌کرد به هر قیمت شده نمایندگی مجلس چهاردهم را به دست آورده و بلکه در آخرین لحظات به عنوان وکیل شهرضا راهی بهارستان شود. اعزاز نیک‌پی به واسطه آنکه داماد ظل‌السلطان و از زمین‌داران عمده منطقه بود (همایی، ۱۳۹۰: ۶۹۱)، می‌توانست رای بسیاری از کشاورزان توابع اصفهان را برای پیروزی خود سامان دهد. با این وجود، وی در انتخابات اصفهان قربانی بازی سیاست صارم‌الدوله، برادر همسرش شد و از راهیابی به مجلس بازماند. (صمان، اصفهان، دوره ۱۴) اینک آخرین امید او شرکت در انتخابات شهرضا بود که نسبت به اصفهان با تاخیر برگزار می‌شد. نیک‌پی حدوداً ده سال از دکتر کیان بزرگتر بود و با داشتن سوابقی مانند یک دهه ریاست انجمن شهر اصفهان و تصدی استانداری کرمانشاه (اعزاز نیک‌پی، ۱۳۴۷: ۵۸)، چهره‌ای شناخته‌شده‌تر به حساب می‌آمد.

۳.۳ پایگاه اجتماعی و سبد رای نامزدهای حوزه انتخابیه شهرضا

سبد رای ابوطالب شیروانی بی‌تردید متکی به توده‌های روستایی لنجان‌ات بود. وی در ادوار پنجم و ششم جزو نمایندگان پرکار مجلس به حساب می‌آمد و علاوه بر سخنرانی‌های پرشمار و مطولی که پیرامون مسائل خرد و کلان ملی ارائه می‌نمود (مذاکرات، دوره ۵ و ۶)، در موضوعات محلی نیز عملکرد پارلمانی قابل ملاحظه‌ای داشت. تلاش برای بازنگری در قانون انتخابات، درخواست افزایش تعداد نمایندگان اصفهان و توابع (مذاکرات، ۹ مهر ۱۳۰۴)، ارائه اعتراض مکتوب به کمیسیون تجدید نظر در قانون انتخابات و پیشنهاد تخصیص سه نماینده مجزا برای حوزه‌های قمشه، سمیرم و لنجان‌ات (کمام، انتخابات اصفهان، ۶/۵/۷/۵)، دفاع از صادرات تریاک (مذاکرات، ۲ اسفند ۱۳۰۵)، که به لحاظ تاریخی در اقتصاد منطقه سهمی عمده

داشت (هولستر، ۱۳۵۵: ۱۱؛ ریچاردز، ۱۳۷۹: ۳۵) و انحصار آن ضرر هنگفتی به کشاورزان لنجانی و تجار اصفهانی تحمیل می‌کرد (دولت‌آبادی، ج ۴، ۱۳۶۲: ۲۹۶)، اعتراض در سمت مخبر کمیسیون بودجه به سهم ناعادلانه اصفهان از مالیات تریاک (مذاکرات، ۱۶ شهریور ۱۳۰۶)، تاکید بر ارزش صدور تریاک در کنار نفت به عنوان یکی از دو منبع درآمدی دولت در حضور وزیر مالیه (مذاکرات، ۲۳ شهریور ۱۳۰۶)، تذکر وضعیت اسفبار ابتلای اهالی لنجان به مالاریا در اثر وجود آب راکد حاصل از برنج‌کاری به رییس کل صحیه کشور (مذاکرات، ۱۶ شهریور ۱۳۰۶)، و موارد بسیار دیگری از این دست، حکایت از اطلاع وی از معضلات و مطالبات موکلینش داشت. بنابراین، دور از ذهن نبود که اهالی لنجان یکصدا و متفق نام او را بر برگه‌های رای بنویسند. به گزارش عباس نیکبخت، به عنوان شاهدهی عینی، در آستانه انتخابات: «تمام روسا و کدخدایان و ریش‌سفیدان بلوک لنجان با همدیگر هم‌عهد شده و مردانه» تصمیم گرفتند «تا جان در بدن دارند در راه موفقیت شیروانی جدیت و فداکاری کنند». نیکبخت ضمن آنکه اذعان می‌کند سنش قد نمی‌دهد تا بداند شیروانی به عنوان نماینده ادوار گذشته چه رفتاری با موکلین خود داشته که او را «از صمیم قلب می‌پرستند»، گواهی می‌دهد که به طور ناشناس این کاندیدا را تعقیب کرده و متوجه شده که وی بی‌تکلف از روستاهای سراسر لنجان بازدید می‌نماید. طبق این گزارش: «همین که [شیروانی] در یک قریه وارد می‌شود مردم دست از کار خود کشیده و برای دیدار این مرد فروتن و خوش‌اخلاق هجوم آورده و با قیافه بشاش و صمیمی او را استقبال می‌نمایند». نیکبخت همچنین اضافه می‌کند که شیروانی با سادگی در دل لنجانی‌ها جا باز کرده و «عموم اهالی مثل پروانه که دور شمع جمع می‌شوند او را احاطه» می‌کنند. (اصفهان، ش ۵۴، ۳۰ آبان ۱۳۲۲)

در سوی دیگر، سبد رای دکتر غلامرضا کیان بستگی مستقیمی به مشارکت اهالی شهرضا داشت که در آنجا از معروفیت محلی بیشتری برخوردار بود. خاندان کیان به سادگی می‌توانست رای توده‌وار رعایای خود را برای پیروزی دکتر کیان بسیج کند. با این وجود، از نظر جمعیت واجد شرایط، رای شهرضا هرگز به تنهایی قادر به رقابت با رای مردم لنجان نبود. تعرفه توزیع شده در چهار حوزه فرعی لنجان بیش از سه برابر حوزه مرکزی در شهرضا بود. (صمان، شهرضا، دوره ۱۴) بنابراین، خاندان کیان با همه نفوذی که در زادگاه خود داشت، به ناچار باید متحدینی در سایر حوزه‌های فرعی پیدا می‌کرد. بخت با ملاکین شهرضایی یار بود. ابوطالب شیروانی دو دشمن سرسخت در منطقه داشت: صارم‌الدوله در شمال و خوانین

قشقایی در جنوب، و این هر دو در انتخابات مجلس چهاردهم از در اتحاد با زمین‌داران محلی شهرضا درآمدند.

عداوت سران ایل قشقایی با شیروانی چنانچه گذشت به سابقه سرکوب آنان در دوره رضاشاه بازمی‌گشت. البته شیروانی مستقیماً نقشی در این سرکوب نداشت اما توانسته بود با شرکت در مناقصه‌های دولتی بخشی از زمین‌های مصادره شده قشقایی‌ها در سمیرم را به قیمتی ناچیز خریداری کند. همین مسئله شعله خشم قشقایی‌ها را برافروخته بود. حتی با آنکه پس از استعفای رضاشاه، دولت ایران زمین‌های مصادره شده را به مال‌باختگان مسترد کرد و در ازای آن روستاهایی در حدود ورامین به شیروانی داد (مذاکرات، ۲۰ آبان ۱۳۲۴)، نمایندگی وی برای خوانین قشقایی که کل منطقه را حوزه ایلی خود می‌پنداشتند، تحمل‌ناپذیر بود. ظاهراً مورد دیگری هم بر این دشمنی دامن می‌زد. موضوع، البته به روایت ناصرخان صولت، از این قرار بود که دستگاه حکومت رضاشاه به دستیاری شیروانی برای ملک‌منصور، برادر ناصرخان پرونده‌سازی کرده و به جرم قتل یک روستایی، قصد اعدام او را داشته است. ناصرخان می‌گوید که فرد مقتول مورد ادعا، تا شصت سال بعد همچنان زنده بوده و شیروانی صرفاً برای نابودکردن آنچه که او «نهضت جنوب» می‌خواند چنین به این اعمالی دست زده است. (قشقایی، نوار ش ۲، ۱۳۶۱:۱) بررسی صحت و سقم دعاوی خان قشقایی در حیطه این پژوهش نیست، اما بدیهی است که در چنین شرایطی قشقایی‌ها طبیعتاً خاندان کیان را متحد استراتژیک خود می‌دیدند. پیروزی دکتر کیان در انتخابات شاید برای آنان سود چندانی نداشت، اما نمایندگی شیروانی از شهرضا قطعاً آخرین چیزی بود که می‌خواستند. بنابراین، دکتر کیان می‌توانست بر روی رای نواحی جنوبی شهرضا، به ویژه منطقه سمیرم که تحت سیطره قشقایی‌ها بود، حساب بازکند.

در شمال نیز که حوزه استیلای صارم‌الدوله بود، ابوطالب شیروانی کار آسانی نداشت. وی به رای‌آوری در لنجان امید بسته بود، اما نمی‌توانست از گزند اکبر مسعود به عنوان عمده مالک منطقه مصون باشد. سابقه تقابل این دو به انتخابات مجلس هفتم بازمی‌گشت. جایی که صارم‌الدوله و شیروانی، هردو تلاش داشتند به نمایندگی مجلس از اصفهان برسند. آن انتخابات با پیروزی قاطع اکبر مسعود همراه بود (کمام، انتخابات اصفهان، ۳/۱/۷/۷)، و بنان‌السلطان نتوانست جایگاهی بهتر از پنجمی به دست آورد. (صمان، اصفهان، دوره ۷) سالهای بعدی حکومت رضاشاه همراه با عزلت این هر دو از عالم سیاست همراه شد، لیکن سوءظن بین یک شاهزاده قاجاری و روزنامه‌نگاری مستقل همواره بر رابطه صارم‌الدوله و بنان‌السلطان سایه

انداخته بود. پس از استعفای رضاشاه و در فاصله مجالس چهاردهم تا هفدهم، اکبر مسعود صحنه‌گردان اصلی انتخابات اصفهان شد. در نتیجه با وجود کدورت پیشین، حتی به رغم درخواست کتبی رعایای لنجان (اصفهان، ش ۵۴، ۳۰ آبان ۱۳۲۲)، بسیار بعید بود که صارم‌الدوله با انتخاب شیروانی موافقت کند. شاید بتوان کاندیداتوری بی‌مقدمه اعزاز نیک‌پی در شهرضا را نیز در همین راستا ارزیابی کرد. طرح این فرضیه البته بایستی همراه با دقت و بررسی کامل جوانب مسئله صورت پذیرد، زیرا می‌دانیم که فارغ از عناد صارم‌الدوله و شیروانی، اولاً اعزاز نیک‌پی اذعان می‌کند که حسرت نمایندگی مجلس را به دل داشت و به هر قیمتی در پی رسیدن به بهارستان بود، و ثانیاً، یک رقابت درون خانوادگی ناشی از حرص و حسد بر روابط خود اعزاز با اکبر مسعود سایه انداخته بود. (اعزاز نیک‌پی ۱۳۴۷: ۱۰۰) به هر روی، از آنجا که سبد رای نیک‌پی و شیروانی همپوشانی زیادی خصوصاً در لنجان‌ات داشت، کاندیداتوری او حتی اگر به اشاره صارم‌الدوله هم نبوده باشد، ناخواسته باعث شکستن رای شیروانی و کمک به دکتر کیان می‌شد.

۴.۳ روند برگزاری انتخابات در حوزه انتخابیه شهرضا

دوره چهاردهم انتخابات مجلس در حوزه انتخابیه شهرضا را می‌توان از نظر سلسله وقایعی که منجر به وقعه‌های مکرر در انتخابات شد، یکی از نادرترین نمونه‌ها در تاریخ مجلس ایران محسوب کرد. این انتخابات از تابستان ۱۳۲۲ ش/ ۱۹۴۳ م در زمان نخست‌وزیری علی سهیلی آغاز شد و تا اواسط بهار سال بعد، در حالی که مجلس چهاردهم رسماً افتتاح شده و دولت سهیلی جای خود را به کابینه محمد ساعد مراغه‌ای داده بود، به طول انجامید.

در نیمه مرداد ۱۳۲۲ ش/ آگست ۱۹۴۳ م، بخشدار شهرضا از ۳۶ نفر از طبقات شش‌گانه و معتمدین محلی برای تشکیل انجمن مرکزی نظار انتخابات شهرضا دعوت به عمل آورد. از چهره‌های سرشناس دعوت شده از طبقه علما، می‌توان میرزا محمدرضا مهدوی و شیخ محمدهادی فرزانه را نام برد که بعدها با عنوان حکیم فرزانه به شهرت رسید. (نشریه فرهنگی شهرضا، ۱۳۲۹: ۱۲) دکتر محمد علی دانشگر، دکتر خلیل‌الله سپهر و دکتر ابراهیم لیب از دیگر معاریف شهرضا (منصف، ۱۴۰۰: ۵۰؛ سالنامه فرهنگ شهرضا، ۱۳۳۶: ۵۶)، نیز در جمع مدعوین بودند. لیکن در میان اسامی، نام یک نفر بیش از همه جلب توجه می‌نمود. علیرضا خان کیان، برادر دکتر غلام‌رضا کیان کاندیدای شهرضا، که به عنوان عضوی از طبقه «اعیان» دعوت شده بود. دعوت از او، اگرچه غیرقانونی نبود اما مسئله تضاد منافع خانواده کیان و تأمین

آزادی انتخابات را مطرح می‌کرد. این موضوع وقتی اهمیت بیشتر پیدا می‌کند که بدانیم همه حضار در جلسه، برای سمت ریاست انجمن مرکزی، متفقاً به علیرضا کیان رای داده‌اند. (صمان، شهرضا، دوره ۱۴) ریاست برادر یکی از نامزدها بر انجمن مرکزی، جنجال‌های فراوانی در این حوزه انتخابیه به بار آورد. اعتراضات به ترکیب انجمن مرکزی بیشتر از سمت لنجان بود. در این شرایط وزارت کشور ضمن دستور توقف انتخابات، فردی به نام میکده را به عنوان فرماندار شهرضا راهی منطقه کرد تا بلکه وی بتواند کنترل اوضاع را به دست گیرد. میکده تلاش کرد تا انتخابات اعضای انجمن را مجدداً برگزار کند که البته نافرجام ماند. شیروانی و حامیان در لنجان از پا ننشسته و با ارسال تلگراف‌هایی به وزارت کشور به ترکیب نامتعارف انجمن مرکزی اعتراض کردند، اما این کوشش‌ها نیز راه به جایی نبرد. طرفداران دکتر کیان با حمایت فرج‌الله بهرامی، استاندار وقت اصفهان، توانستند همان انجمن نخست را رسمیت دهند. (صمان، شهرضا، دوره ۱۴)

در آبان ۱۳۲۲ ش/ نوامبر ۱۹۴۳ م، بحث و بررسی در مورد تعداد و محل حوزه‌های فرعی آغاز شد. انجمن محل صندوق‌ها را در اسفرجان، دهاقان، قمبوان، طالخونچه، پیکان و حسن‌آباد جرقویه، ابرقو، سمیرم علیا و کهرویه تعیین کرد. همچنین برای لنجان‌ات چهار حوزه فرعی در نظر گرفته شد که عبارت بودند از باغبادران، مبارکه، روستای ریز در لنجان علیا و یک صندوق در لنجان سفلی. (صمان، شهرضا، دوره ۱۴) جنجال بر سر محل استقرار صندوق اخیر، اساساً سرنوشت انتخابات را تغییر داد. توضیح اینکه، بنا بر عرف دموکراتیک انتخابات و به منظور افزایش مشارکت مردمی، محل قرارگیری صندوق رای، در مراکز جمعیتی هر منطقه تعیین می‌شد. بدین ترتیب صندوق به طور طبیعی باید در مرکز لنجان سفلی یعنی فلاورجان (وحیدنیا، ۱:۱۳۵۳)، قرار می‌گرفت، اما انجمن مرکزی مصر بود که صندوق را در قریه‌ای کم جمعیت به نام زفره، در ۶ کیلومتری فلاورجان مستقر کند. این کار مشخصاً با هدف مهندسی آرای لنجان و با اعمال نفوذ علیرضاخان کیان صورت می‌پذیرفت. انجمن مرکزی می‌دانست که شیروانی در لنجان‌ات دست بالا را دارد و انتقال صندوق از فلاورجان باعث می‌شد که جمعیت زیادی از مردم لنجان سفلی به خاطر بعد مسافت و سختی ایاب و ذهاب به زفره، قید شرکت در انتخابات را بزنند. مشارکت کمتر در لنجان، نتیجه را به نفع دکتر غلامرضا کیان کاندید شهرضا و رقیب اصلی شیروانی رقم می‌زد.

با وجود اینکه دهم دی ماه ۱۳۲۲ ش/ ۱ ژانویه ۱۹۴۴ به عنوان موعد شروع فرآیند انتخابات تعیین شد، اوضاع چنان خارج از کنترل بود که یک روز قبل، استانداری اصفهان مجدداً دستور

توقیف انتخابات را به شهرضا ابلاغ نمود. در این میان ۹ حوزه از ۱۴ حوزه فرعی از این خبر مطلع نشده و شروع به توزیع تعرفه و اخذ رای کردند (اصفهان، ش ۷۰، ۳ بهمن ۱۳۲۲). از آنجا که ژاندارمری مسئول حفاظت از این آرا بود، این نهاد نظامی متهم شد که قصد دارد نام اعزاز نیکپی را از صندوق بیرون بیاورد. (اصفهان، ش ۷۱، ۶ بهمن ۱۳۲۲) همزمان سران قشقای، متحدین خوانین کیان، فرماندار شهرضا را تهدید کردند که اگر نام شیروانی از صندوق خارج شود «سمیرم یکپارچه آتش خواهد شد». (مذاکرات، ۷ اسفند ۱۳۲۴) در چنین آشفته‌بازاری، میکده منتظر خدمت و به مرکز احضار شد. وزارت کشور به جای او عبدالله اشرفی، از کارگزاران شهرداری اصفهان را به سمت فرمانداری شهرضا گماشت (عرفان، ش ۲۲۱۱، ۱۸ دی ۱۳۲۲)، تا شاید او بتواند گره‌ای از مشکلات این حوزه انتخابیه باز کند، اما برگزاری انتخابات شهرضا آنقدر به تعویق افتاد تا عمر مجلس سیزدهم به پایان رسید و کابینه سهیلی جای خود را به دولت ساعد داد.

برای دولت جدید فرونشاندن اعتصابات کارگری کارخانجات نساجی اصفهان در اولویت بود (ابطحی، ۱۳۹۲: ۳۲)، و انتخابات شهرضا حساسیت کمتری داشت. این برگ برنده‌ای برای طرفداران دکتر کیان بود. آنها تنها اندکی مانده به برگزاری انتخابات، شایع کردند که ابوطالب شیروانی با دریافت پول از کاندیداتوری انصراف داده است. این شایعه شدیداً از سوی کاندید لجنانی‌ها انکار شد. شیروانی در بیانیه‌ای ضمن آنکه فاش می‌ساخت هواداران رقیب برای پیروزی، مردم منطقه را به حبس و کدخدایان را به عزل از منصب تهدید کرده‌اند، اعلام داشت:

من چون اراده خالق و وجدان خلق را پشتیبان خود می‌دانم به این قبیل تشبثات دشمن واقعی نمی‌گذارم... [و] در عین حالی که حسب‌المعمول عفت قلم را از کف نخواهم داد برای کساد بازار دروغی که در مبارزات انتخاباتی شهرضا رواج به سزایی یافته با تمام قوا خواهم کوشید (سرنوشت، ش ۲۵، ۹ اسفند ۱۳۲۲)

در ۱۴ فروردین ۱۳۲۳ ش/ ۳ آوریل ۱۹۴۴ م، سرانجام پس از ۷ ماه معطلی، بالاخره انتخابات به جریان افتاد. در این حین، اتفاق مهم دیگری رقم خورد. وزارت کشور سهیلی در آخرین روزها فردی به نام هادی اشتري را با ماموریت بازرسی و نظارت بر انتخابات روانه شهرضا کرده بود. اشتري برخلاف میل انجمن مرکزی، دو روز پس از شروع انتخابات، با ده هزار تعرفه جدید از تهران سررسید و این در حالی بود که به تصریح صورت‌مجلس انجمن مرکزی، هیچ درخواستی برای تعرفه اضافه نشده بود. (صمان، شهرضا، دوره ۱۴؛ عرفان ش ۲۲۴۹، ۱۶ فروردین ۱۳۲۳) بدیهی است که انجمن مرکزی رغبتی به افزایش تعداد تعرفه

نداشت. تعرفه‌های بیشتر، به مراکز جمعیتی در لنجان سرازیر می‌شد و بیش از همه ابوطالب شیروانی از آن سود می‌برد. مضاف بر این، نتایج اولیه شمارش آرا برای حامیان دکتر کیان در شهرضا شوکه‌کننده بود. در ریز بیش از ۹۳ درصد و در مبارکه بالغ بر ۸۶ درصد آرا به ابوطالب شیروانی تعلق داشت. (صمان، شهرضا، دوره ۱۴) با وجود تعرفه‌های اضافه، اینک تنها کارشکنی در برگزاری انتخابات فلاورجان می‌توانست دکتر کیان را به کرسی‌های بهارستان برساند. فشارها بالاخره بازرس ویژه انتخابات را از معرکه به در کرد و اشتی در حالی که برگزاری انتخابات حساس فلاورجان را به رضا فلسفی سپرد، به تهران بازگشت. (عرفان، ش ۲۴، ۱۳۲۳) اعضای انجمن مرکزی که پیشتر بدون توضیح قانع‌کننده‌ای صندوق فلاورجان را به روستای زفره منتقل کرده بودند، این بار به انحای مختلف از توزیع قریب به ۶۵۰۰ تعرفه بین مردم لنجان سفلی جلوگیری کردند. آنها در صدد بودند با لغو مکرر توزیع تعرفه در فلاورجان، پرجمعیت‌ترین نقطه در کل حوزه انتخابیه، مواد ۳۶ و ۳۷ قانون انتخابات را دستاویزی برای بی‌نصیب کردن مردم از حق شرکت در انتخابات ساخته و نتیجه را تمام شده اعلام کنند. (صمان، شهرضا، دوره ۱۴)

تضییقات علیه مردم لنجان، ابوطالب شیروانی را شخصاً به شهرضا کشاند. در اواسط اردیبهشت ۱۳۲۳ ش/ می ۱۹۴۴ م، وقتی او به دنبال احقاق حق موکلینش بود، مورد سوءقصد یک چاقوکش قرار گرفت که احتمال می‌رود اجیرشده علیرضاخان کیان بوده باشد. هرچند با پیگیری رییس شهربانی، مجرم دستگیر شد (عرفان، ش ۲۲۵۶، ۱۳ اردیبهشت ۱۳۲۳)، اما روند انتخابات اصلاً بر وفق مراد کاندید لنجان پیش نرفت. عاقبت پس از دو بار تمدید مدت زمان توزیع تعرفه در زفره، هیچ انتخاباتی در این حوزه برگزار نشد و شیروانی عملاً رای نیمی از هواداران خود در لنجان سفلی را از دست داد.

نتایج شمارش آرا در شعب ۱۴ گانه حوزه انتخابیه شهرضا به استناد صورت‌مجلس انجمن مرکزی نظار از این قرار بود:

جدول ۱. نتایج شمارش آرا در شعب ۱۴ گانه حوزه انتخابیه شهرضا

ردیف	نام حوزه	تعداد تعرفه	رای ماخوذه	تعداد آرا			
				کیان	شیروانی	نیک‌پی	سایرین
۱	شهرضا	۴۷۰۱	۴۷۰۰	۴۴۷۹	۱۳۲	۶۷	۴
۲	اسفرجان	۹۸۹	۶۸۹	۵۶۰	۰	۱۲۸	۱
۳	دهاقان	۱۵۸۳	۱۳۲۸	۶۱۶	۷۶	۶۳۵	۱
							باطله
							۱۸
							۰
							۰

ردیف	نام حوزه	تعداد تعرفه	رای مأخوذه	تعداد آرا			
				کیان	شیروانی	نیک‌پی	سایرین
۴	قنبوان	۹۸۹	۶۸۹	۴۶۲	۰	۱۹۶	۰
۵	طالخنچه	۱۶۴۲	۱۲۸۵	۶۹۵	۱۰۹	۴۶۹	۰
۶	پیکان	۱۸۴۰	۱۵۶۹	۱۱۹۰	۱۵	۳۴۷	۱۷
۷	حسن‌آباد	۱۴۰۰	۱۰۷۲	۷۳۹	۰	۳۲۲	۰
۸	زفره	۶۴۸۰	-	-	-	-	-
۹	رین	۳۶۰۰	۳۶۰۰	۷۳	۳۳۶۳	۱۵۴	۱
۱۰	باغبادران	۱۷۲۸	۱۷۲۸	۳۹۷	۸۹۳	۴۳۸	۰
۱۱	مبارکه	۲۵۹۲	۲۵۹۲	۲۹۱	۲۲۳۰	۶۸	۰
۱۲	ابرقو	۱۹۷۰	۱۳۹۴	۶۸۹	۰	۶۹۸	۵
۱۳	سمیرم علیا	۱۸۰۰	۱۶۲۸	۱۵۸۷	۲۹	۰	۶
۱۴	کهرویه	۶۸۶	۵۰۲	۴۹۷	۰	۰	۵
جمع کل		۳۲۰۰۰	۲۲۷۷۶	۱۲۲۷۵	۶۸۴۷	۳۵۲۲	۴۰

به درستی معلوم نیست به چه دلیل در همین آمار اعلامی نیز از ۶۹۴۵ رای شمرده شده برای شیروانی در گرماگرم انتخابات (عرفان، ش ۲۲۵۱، ۲۴ فروردین ۱۳۲۳)، تعداد ۹۸ رای کم شده است. به هر حال انجمن مرکزی با ارایه این نتایج در ۲۳ اردیبهشت ۱۳۲۳ ش/ ۱۳ می ۱۹۴۴ م، انحلال خود را اعلام و دکتر کیان را به عنوان نامزد پیروز انتخابات معرفی کرد. (صمان، شهرضا، دوره ۱۴)

۵.۳ شکایات و اعتراضات وارده به نتایج انتخابات

عملکرد جانبدارانه انجمن مرکزی موجی از خشم و اعتراض در لنجانان به بار آورد و مردم آن سامان را تحریک کرد تا به شخص شاه عریضه بنویسند. آنها معتقد بودند:

لنجان یکصد و پنجاه هزار جمعیت دارد، یک چنین بلوکی را تابع قصبه شهرضا با بیست و دو هزار جمعیت قرار داده‌اند! چند نفری که از اطاعت قوانین و نظامات علناً تمرد می‌نمایند می‌خواهند با زور و تهدید اراده غیرعادلانه و نظریات شخصی خودشان را بر ما اهالی لنجان تحمیل کنند

عریضه با استناد به سوءاستفاده انجمن مرکزی از ماده ۳۷ قانون انتخابات متذکر می‌شد: «انجمن شهرضا که با یک کیفیت مخصوصی به وجود آمده، تمام نمایندگان را به میل خود انتخاب، تعرفه را با در نظر گرفتن منافع کاندیدای خود تقسیم» کرده و «حق یکصد و پنجاه هزار نفر را فدای پیشرفت و موفقیت کاندیدای خود نموده زیر بار قانون و وزارت کشور و بازرس انتخابات و استاندار و فرماندار و هیچ مقام رسمی دیگر هم نمی‌رود». آنها مصرانه از شاه می‌خواستند که «با وجود اثبات نظریات خصوصی انجمن شهرضا و معارضه او با انجمن لنجان امر شود انتخابات را در لنجان سفلی شروع و به پایان رسانیده و نگذارند حقوق یک جامعه صرف هوا و هوس این و آن گردد». (عرفان، ش ۲۲۶۲، ۲۶ اردیبهشت ۱۳۲۳)

اعتراضات محدود به این دادخواهی نمی‌شد. مطابق صورت‌مجلس انجمن نظار شکایات مفصل دیگری نیز مطرح بود. باید یادآور شد که این صورت‌مجلس در انجمنی تدوین شده که رییس آن، خود در جایگاه متهم بود و طبیعتاً تمامی این موارد را رد می‌کرد. با این حال از بین سطور این سند منتشر نشده، کم و بیش می‌توان به حجم انبوه اعتراضات و بی‌اعتباری انتخابات در نظر مردم لنجان پی برد. مواردی از قبیل شکایت از طرز تشکیل انجمن مرکزی که علناً از حامیان دکتر کیان ترکیب یافته بود، رای‌گیری در حوزه‌های فرعی همزمان با دستور توقیف انتخابات، مدت زمان طولانی و غیرطبیعی بین موعد توزیع تعرفه و تاریخ استخراج آرا در شهرضا که می‌توانست فرصتی مناسب برای دستبرد در نتایج فراهم آورد، شکایت پیرامون نحوه رای‌گیری در صندوق سمیرم علیا، شکایت در مورد نحوه اخذ رای حوزه جرقویه سفلی واقع در پیکان، خواندن آرا شیروانی به نام دکتر کیان و معدوم کردن فوری آنها در حوزه‌های فرعی، شکایت راجع به توزیع ناعادلانه تعرفه، ضرب و شتم یکی از رای‌دهندگان توسط علیرضاخان کیان، که طبیعتاً انجمن آن را فاقد دلیل و «قابل بحث و مذاکره» نمی‌دانست، شکایت از جریان انتخابات در ابرقو، شکایت اهالی باغباداران از طرز برگزاری انتخابات که انجمن با این توجیه عجیب که «احتساب یا عدم احتساب آراء آن حوزه تأثیری در تعیین نماینده منتخب نداشت» رسیدگی به آن را «لازم ندانست»، شکایت مردم طالخونچه از هادی اشتیری، بازرس انتخاباتی، بابت تبعید دو نفر به اصفهان، شکایت اهالی قمبوان راجع به رای‌گیری در زمان توقیف انتخابات، تلگراف اعزاز نیک‌پی راجع به غیرقانونی بودن آرای ماخوذه در زمان توقیف انتخابات و اعتراض او به انتخابات ریز و مبارکه، مواردی هستند که مختصراً در این سند قید، و البته همگی مردود شمرده شده‌اند. (صمان، شهرضا، دوره ۱۴)

در تفسیر صورت مجلس فوق این یافته را نیز باید افزود که موضوع طرح شکایت راجع به انتخابات لنجان سفلی با قلمی پررنگ تر، بدون شماره و مشخصاً پس از تدوین اولیه به انتهای این سند افزوده شده است. به نظر می رسد اعضای انجمن مرکزی به شدت مرعوب حجم اعتراضات اهالی لنجان شده و از احتمال رای گیری در فلاورجان یا تجدید انتخابات بیمناک بوده اند. از همین رو این بخش به پیوست گزارشی ماشین نویس از شرح مواقع حوزه فرعی زفره، شتابزده به صورت مجلس اولیه الحاق شده تا وزارت کشور و مجلسیان را متقاعد سازد که هیچ اتفاق غیر معمولی برای ۶۵۰۰ تعرفه بلا استفاده در لنجان رخ نداده است. (صمان، شهرضا، دوره ۱۴) صورت مجلس در عین حال قانع کننده تنظیم شده بود، زیرا هیچ یک از اعتراضات مردم لنجان راه به جایی نبرد و اعتبارنامه دکتر غلامرضا کیان در ۲۳ مرداد ۱۳۲۳ ش/ ۱۴ آگست ۱۹۴۴، به تصویب مجلس رسید. (مذاکرات، ۲۳ مرداد ۱۳۲۳)

به عنوان پرده آخر این وقایع، پرونده انتخابات شهرضا بار دیگر در کانون یک مجادله سیاسی قرار گرفت. در مجلس چهاردهم، معتصم السلطنه فرخ، علی الظاهر با انگیزه خصومت شخصی (فرخ، ۱۳۴۷: ۶۶۹)، به اتهام دخالت غیرقانونی در انتخابات چندین حوزه انتخابیه، از جمله شهرضا، علیه علی سهیلی اعلام جرم کرد. البته کمیسیون دادگستری مجلس با اکثریت آرا نخست وزیر اسبق را از اتهامات مطرح شده تبرئه نمود، اما نطق دکتر محمد مصدق در رد اعتبار گزارش کمیسیون، کار را به دیوان عالی کشور کشید، جایی که علی سهیلی برای بار دوم از کلیه اتهامات تبرئه شد. بازنگری این پرونده در خلال مذاکرات مجلس، نشان می دهد که از قضا بر خلاف اتهامات وارده، سهیلی از رای آوری طبیعی ابوطالب شیروانی آگاه بوده و تا آخرین روزهای نخست وزیری، برای حفظ جریان انتخابات در مسیر قانونی خود تلاش کرده است. (مذاکرات، ۱۰ اردیبهشت ۱۳۲۳) با این حال، اتحاد سه جانبه زمین داران منطقه، متشکل از اکبر میرزا صارم الدوله در شمال، خسرو خان صولت قشقایی در جنوب و علیرضا خان کیان در قلب حوزه انتخابیه شهرضا، با از بین بردن آزادی انتخابات و تضییع حقوق مردم لنجان، نتیجه را به میل خود رقم زده بود.

۴. تحلیل آماری نتایج انتخابات

ارائه تحلیل های کمی از آمار و ارقام انتخابات کمک می کند تا بهتر بتوان به ریشه اعتراضات مردم لنجان پی برد. لنجانی ها ادعا می کردند که منطقه آنها ۱۵۰ هزار و شهرضا چیزی حدود ۲۲ هزار نفر جمعیت دارد. این ارقام البته مورد قبول انجمن مرکزی نبود و با استناد به داده های اداره

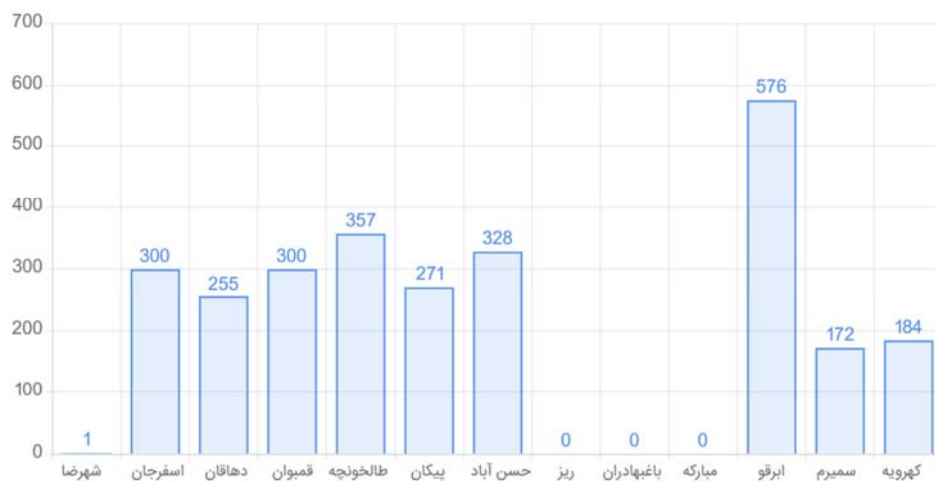
نقش طبقه زمین‌دار در انتخابات ... (محمد افق‌ری و مرتضی نورائی) ۹۳

آمار اصفهان، اعداد دیگری مبنای توزیع تعرفه قرار گرفت که در جدول ۲ گردآوری شده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که می‌توان اعتراض نسبت به توزیع نامتوازن تعرفه به نفع شهرضا را قابل قبول دانست، البته نه در حدی که نتیجه انتخابات را تغییر دهد:

جدول ۲. تخمین جمعیت و نحوه توزیع تعرفه در حوزه انتخابیه شهرضا

حوزه	جمعیت	تعرفه توزیع شده	تعرفه منصفانه
شهرضا	۳۷۰۰۰	۴۷۰۱	۴۴۹۳
اسفرجان	۸۳۰۰	۹۸۹	۱۰۰۸
دهاقان	۱۳۴۰۰	۱۵۸۳	۱۶۲۷
قمیوان	۸۳۰۰	۹۸۹	۱۰۰۸
طالخنجه	۱۴۰۰۰	۱۶۴۲	۱۷۰۱
جرقویه	۲۷۰۰۰	۳۲۴۰	۳۲۷۹
ابرکو	۱۶۵۰۰	۱۹۷۰	۲۰۰۴
سمیرم و کهرویه	۲۰۰۰۰	۲۴۸۶	۲۴۲۸
لنجان	۱۱۹۰۰۰	۱۴۴۰۰	۱۴۴۵۲
جمع	۲۶۳۵۰۰	۳۲۰۰۰	۳۲۰۰۰

این نکته را نیز باید اضافه کرد که تعرفه ارسال شده به لنجان‌ات تماماً مصرف شده اما در سایر حوزه‌های فرعی مجموعاً بالغ بر ۲۷۰۰ تعرفه دست نخورده باقی مانده بود. این مسئله که در نمودار شماره ۱ نشان داده شده، انجمن مرکزی را در مظان این اتهام قرار می‌دهد که ده هزار تعرفه رسیده در روز دوم انتخابات را عمداً به مناطقی هدایت کرده که مشارکت کمتری جریان داشته است:

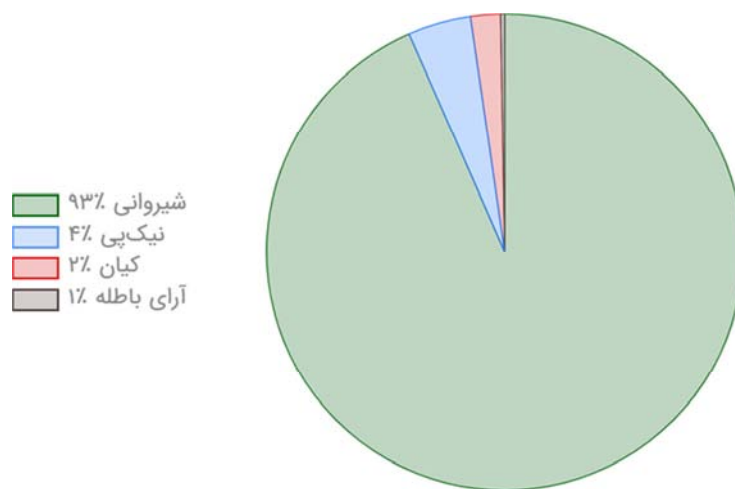
نمودار ۱. میزان تعرفه بلااستفاده در هر یک از صندوق‌های حوزه انتخابیه شهرضا

اعتراضی دیگر به موضوع خواندن آرای شیروانی به نام کیان پرداخته بود. به دلیل قلت اسناد رد یا تایید قطعی این اعتراض امکان‌ناپذیر است، اما تحلیل آماری گمانه‌زنی‌هایی را در این زمینه مطرح می‌کند. جدول شماره ۱ و خروجی آن در نمودار شماره ۲، نشان می‌دهد که آرای ابوطالب شیروانی در ۵ حوزه فرعی صفر است. این یافته، احتمال آن را قوت می‌بخشد که این شکایت به حق باشد، به ویژه آنکه هیچ حوزه‌ای نیست که دکتر کیان در آن هیچ رأیی نیآورده باشد. به علاوه، در اکثر این حوزه‌ها حتی برای اعزاز نیک‌پی که اقبال کمتری نسبت به شیروانی داشته، آرای به صندوق ریخته شده است.

نمودار ۲. تعداد حوزه‌هایی که هر نامزد در آنجا هیچ رأیی به دست نیآورده است

اکنون این پرسش مطرح می‌شود که چنانچه انجمن مرکزی در برگزاری انتخابات حوزه فرعی لنجان سفلی کارشکنی نمی‌کرد، به لحاظ کمی چه نتیجه‌ای به دست می‌آمد. اگر آرای ریخته شده به صندوق حوزه فرعی ریز، که از نظر قرابت جغرافیایی، بافت جمعیتی، منافع اقتصادی و علقه‌های سیاسی، شبیه‌ترین حوزه به فلاورجان بود، معیاری برای به دست آوردن وزن سبد رای کاندیداها در لنجان سفلی قرار داده شود، می‌توان به حل مسئله نزدیک شد. در این رابطه نمودار شماره ۳، تخمین مناسبی به دست می‌دهد.

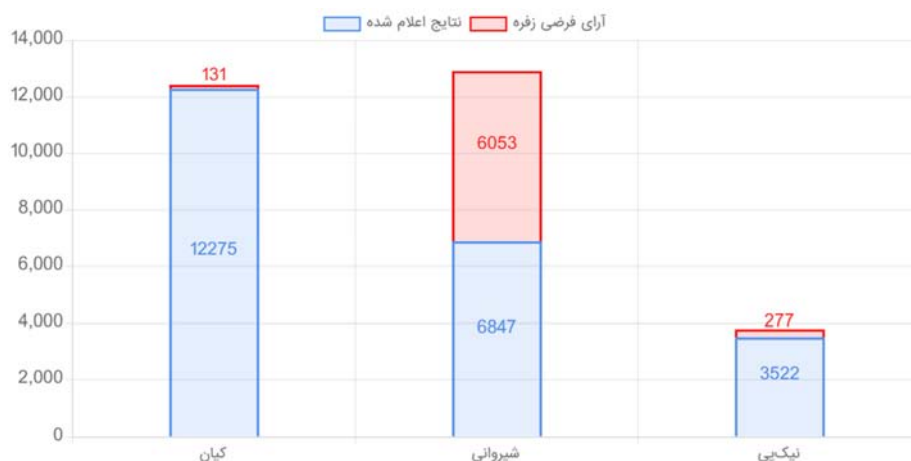
نمودار ۳. وزن سبد رای کاندیداها در لنجان سفلی بر اساس آرای مایخوده در حوزه فرعی ریز

نتیجه اعمال این تناسب بر ۶۴۸۰ تعرفه معطل مانده در زفره واضح است، دکتر کیان از نمایندگی ساقط و شیروانی پیروز انتخابات می‌شود.

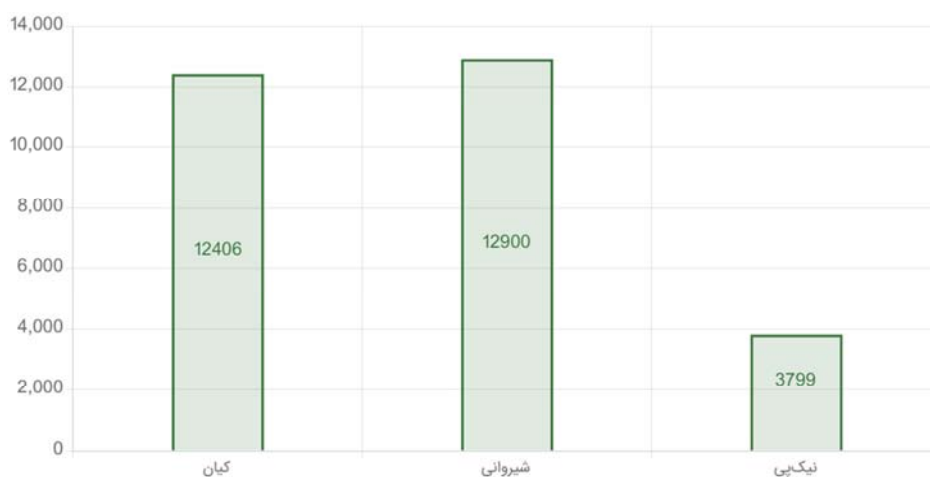
جدول ۳. برآورد فرضی آرای حوزه زفره در صورت برگزاری انتخابات در لنجان سفلی

تعداد آرا					تعداد رای	محاسبه
باطله	سایرین	نیک‌پی	شیروانی	کیان		
۱۶	۱	۲۷۷	۶۰۵۳	۱۳۱	۶۴۸۰	آرای فرضی زفره
۹۲	۴۰	۳۵۲۲	۶۸۴۷	۱۲۲۷۵	۲۲۷۷۶	نتایج اعلام شده
۱۰۸	۴۱	۳۷۹۹	۱۲۹۰۰	۱۲۴۰۶	۲۹۲۵۶	جمع

این یافته، که وضعیت تفصیلی آن در نمودار شماره ۳ و حالت تجمیعی آن در نمودار شماره ۴ نمایش داده شده است، انگیزه اصلی انجمن مرکزی برای عدم برگزاری انتخابات در لنجان سفلی را توضیح می‌دهد.

نمودار ۳. برآورد فرضی آرای حوزه فرعی زفره به همراه نتایج اعلام شده

نمودار ۴. برآورد تجمیعی آرا با فرض برگزاری انتخابات در لنجان سفلی

۵. نتیجه‌گیری

پس از استعفای رضاشاه، طبقه زمین‌دار ضعف دولت مرکزی در فضای آشفته اشغال کشور توسط قوای متفقین را غنیمت شمرد و به منظور اعاده موقعیت اجتماعی و نفوذ گذشته خود در مجلس شورای ملی به طور جدی وارد عرصه انتخابات دوره چهاردهم شد. راه‌یابی تعداد قابل توجهی از نمایندگان وابسته به طبقه زمین‌دار، به مجلس برای نخستین بار از سراسر کشور به طور اعم و از حوزه انتخابیه شهرضا به طور اخص، گویای همین پدیده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که مشارکت طبقه زمین‌دار در حوزه انتخابیه شهرضا مبتنی بر روشهای قانونی و متضمن آزادی انتخابات نبود. اتحاد سه جانبه‌ای از ملاکان منطقه، شامل خاندان کیان، در مرکز، خاندان صولت قشقایی در جنوب و خاندان مسعود در شمال این حوزه انتخابیه، جریان انتخابات را از مسیر طبیعی خود منحرف ساخت. آنان با استفاده از ناتوانی و بی‌برنامگی دولت در برگزاری به موقع انتخابات، انجمن نظارت شهرضا را در دست گرفتند و از طریق روش‌هایی مانند عدم توزیع متوازن تعرفه، شایعه پراکنی و تخریب رقیب، توسل به خشونت در حوزه‌های انتخاباتی، تهدید به آتش‌افروزی در سمیرم، انتقال محل صندوق از منطقه پرجمعیت فلاورجان به روستای حاشیه‌ای زفره و جلوگیری از توزیع تعرفه در حوزه‌ای که ابوطالب شیروانی، کاندیدای رقیب از اقبال بیشتری برخوردار بود، جریان انتخابات را به میل خود پیش بردند.

تحلیل آماری نتایج کمی احصا شده از صورت‌مجلس انجمن نظار، موید آن است که برگزاری انتخابات در لنجان سفلی به مرکزیت فلاورجان، نتیجه انتخابات را کاملاً به ضرر طبقه زمین‌دار رقم می‌زد. از این رو، آنان با کارشکنی در انتخابات و به تعویق انداختن مکرر فرآیند توزیع تعرفه در این حوزه فرعی، بخش عمده‌ای از مردم لنجان را از حق رای محروم ساخته و با سوءاستفاده از مواد ۳۶ و ۳۷ قانون انتخابات، دکتر غلام‌رضا کیان که خود از خاندان زمین‌دار محلی شهرضا بود را به عنوان نامزد پیروز انتخابات اعلام کردند.

کتاب‌نامه

اسناد

الف) اسناد منتشرنشده:

مرکز اسناد و کتابخانه مجلس شورای اسلامی، اسناد انتخابات اصفهان (کمام، انتخابات اصفهان): ۲/۵/۷/۵؛ ۳/۵/۷/۵؛ ۵/۵/۷/۵؛ ۶/۵/۷/۵؛ ۹/۵/۷/۵؛ ۳/۱/۷/۷.

۹۸ تحقیقات تاریخ/اجتماعی، سال ۱۴، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۳

مرکز اسناد و کتابخانه مجلس شورای اسلامی، صورت مجلس انجمن نظار انتخابات (صمان): دوره ۱۴ حوزه انتخابیه شهرضا؛ دوره ۷ و ۱۴ حوزه انتخابیه اصفهان.

ب) اسناد منتشر شده:

انتخابات مجلس پنجم به روایت اسناد (۱۳۸۴): ج ۱، تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات. مذاکرات مجلس شورای ملی (مذاکرات): سال‌های ۱۲۹۰، ۱۳۰۳، ۱۳۲۱، ۱۳۲۳، ۱۳۲۴.

کتاب‌ها

آبراهامیان، یرواند (۱۳۸۴): ایران بین دو انقلاب، تهران: نشر نی.

آوری، پیتر (۱۳۸۸): تاریخ ایران دوره پهلوی (مجموعه تاریخ ایران کمبریج)، تهران: جامی.

اسامی نمایندگان مجلس شورای ملی (۱۳۵۶): تهران: بی‌نا.

اعزاز نیک‌پی، عزیزالله (۱۳۴۷): تقدیر یا تدبیر، خاطرات اعزاز نیک‌پی، تهران: ابن‌سینا.

ایوانف، میخائیل سرگیویچ (۱۳۵۶): تاریخ نوین ایران، ترجمه هوشنگ تیزابی و حسن قائم‌پناه، بی‌جا.

باقری، عباس (۱۳۸۵): آشنایی با تاریخ مجالس قانونگذاری در ایران (دوره چهاردهم)، تهران: گروه مطالعات بنیادین حکومتی.

بشیریه، حسین (۱۳۷۴): جامعه‌شناسی سیاسی ایران، تهران: نشر نی.

بهار، محمدتقی (۱۳۵۷): تاریخ احزاب سیاسی ایران، جلد اول، تهران: شرکت سهامی کتاب‌های جیبی.

بهرامی، علی و دیگران (۱۴۰۰): دانش‌نامه شهرضا، ج ۱، شهرضا: کتیبه ماندگار.

دولت‌آبادی، یحیی (۱۳۶۲): حیات یحیی، ج ۴، تهران: عطار و فردوسی.

رحمانیان، داریوش (۱۳۹۱): ایران بین دو کودتا، تهران: سمت.

رحیمی، حمید (۱۴۰۰): دانش‌نامه شهرضا، ج ۳، شهرضا: کتیبه ماندگار.

ریچارز، فرد (۱۳۷۹): سفرنامه فرد ریچاردز، ترجمه مهین‌دخت صبا، تهران: علمی فرهنگی.

شجیعی، زهرا (۱۳۴۴): نمایندگان مجلس شورای ملی در بیست و یک دوره قانونگذاری، تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی.

عاقلی، باقر (۱۳۸۰): شرح حال رجال سیاسی و نظامی معاصر ایران، ج ۳، تهران: نگاه.

غنی، سیروس (۱۳۷۷): ایران: برآمدن رضاخان، برافتادن قاجارها و نقش انگلیسی‌ها، ترجمه حسن کامشاد، تهران: نیلوفر.

فراهانی، حسن و بهبودی هدایت‌الله (۱۳۹۳): روزشمار تاریخ معاصر ایران، ج ۲، تهران: موسسه مطالعات و پژوهشهای سیاسی.

فرخ، سید مهدی (۱۳۴۷)، خاطرات سیاسی سید مهدی فرخ (معتصم‌السلطنه)، تهران: امیرکبیر.

نقش طبقه زمین‌دار در انتخابات ... (محمد افقری و مرتضی نورائی) ۹۹

- فوران، جان (۱۳۹۲): مقاومت شکننده، تاریخ تحولات اجتماعی ایران، ترجمه احمد تدین، تهران: موسسه خدمات فرهنگی رسا.
- قشقایی، محمدناصر (۱۳۶۱): مصاحبه با آقای محمدناصر قشقایی (صولت)، مصاحبه‌کننده: حبیب لاجوردی، لس‌آنجلس: موسسه تاریخ شفاهی هاروارد.
- قلفی، محمد وحید (۱۳۷۹): مجلس و نوسازی در ایران، تهران: نشر نی.
- کرونین، استفانی (۱۳۹۳): رضاشاه و شکل‌گیری ایران نوین، دولت و جامعه در زمان رضاشاه، ترجمه مرتضی ثاقب‌فر، تهران: جامی.
- کمالی‌زاد، ژاله (۱۳۹۷): رستاق لنجان، اصفهان: شهرداری اصفهان.
- لمبتن، آن (۱۳۶۲): مالک و زارع در ایران، ترجمه منوچهر امیری، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- مروارید، یونس (۱۳۷۷): از مشروطه تا جمهوری، نگاهی به ادوار مجالس قانونگذاری در دوران مشروطیت، تهران: اوحدی.
- ملایی توانی، علیرضا (۱۳۸۱): مجلس شورای ملی و تحکیم دیکتاتوری رضاشاه، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- منصف، مصطفی (۱۴۰۰): دانش‌نامه شهرضا، ج ۴، شهرضا: کتیبه ماندگار.
- مهدوی، مصلح‌الدین (۱۳۸۶): اعلام اصفهان، جلد اول، به تصحیح غلامرضا نصراللهی، اصفهان: سازمان فرهنگی تفریحی شهرداری.
- وحیدنیا، سیف‌الله (۱۳۵۳): کارنامه لنجان، بی‌جا، بی‌نا.
- همایی شیرازی، جلال‌الدین (۱۳۹۰): تاریخ اصفهان، حوادث و وقایع و سلاطین اصفهان، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- هولستر، ارنست (۱۳۵۵): ایران در یکصد و سیزده سال پیش، ترجمه محمد عاصمی، تهران: وزارت فرهنگ.
- یکرنگیان، میرحسین (۱۳۳۶): گلگون‌کفن، تهران: علمی.

مقالات

- آبادیان، حسین (۱۳۸۴): نظریه‌پردازان استبداد منور، تاملی در دیدگاه‌های سیاسی علی دشتی و مرتضی مشفق کاظمی، مطالعات تاریخی، شماره ۶.
- آبادیان، حسین (۱۳۸۸): انتخابات مجلس پنجم و مجلس موسسان براساس اسناد منتشر نشده وزارت جنگ، مطالعات تاریخی، ش ۲۷، زمستان ۱۳۸۸.
- ابطحی، علی‌رضا و کیمیا کشتی‌آرا (۱۳۹۲): گذری اجمالی بر عملکرد تقی فداکار عضو اتحادیه کارگری حزب توده در اصفهان، فصلنامه پژوهشنامه تاریخ، ش ۳۱.

۱۰۰ تحقیقات تاریخ اجتماعی، سال ۱۴، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۳

- افقری، محمد و دیگران (۱۴۰۰): تحلیل انتخابات دوره پنجم مجلس شورای ملی در اصفهان (با تکیه بر اسناد منتشر نشده مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی)، گنجینه اسناد، ش ۱۲۱، بهار ۱۴۰۰.
- پوریختیار، غفار (۱۳۸۶): رضاشاه و طرح اسکان اجباری عشایر بختیاری، مسکویه، ش ۸، زمستان ۱۳۸۶ و بهار ۱۳۸۷.
- حسینی، حمزه و عطا آموزیان (۱۴۰۰): تاثیر نوسازی رضاشاه بر طبقه زمین‌دار (۱۳۲۰-۱۳۰۴)، تاریخنامه خوارزمی، ش ۳۳، بهار ۱۴۰۰.
- زیلاب‌پور، بابک و مرتضی دهقان‌نژاد (۱۴۰۰): تحلیلی بر سیاست اسکان دولت پهلوی اول در ایل قشقایی، پژوهش‌های تاریخی، ش ۴۹، بهار ۱۴۰۰.
- شهیدی، ابوالقاسم (۱۳۵۱): انتخابات اصفهان در سال ۱۳۲۲ چگونه گذشت و چرا استاندار لال شد؟، مجله وحید، ش ۱۷.
- طهماسبی، ساسان و محمد رستمی (۱۳۹۰): شورش بختیاری‌ها در ۱۳۰۸ ش، گنجینه اسناد، ش ۸۲، تابستان ۱۳۹۰.
- عیوض‌زاده، شهلا (۱۳۸۴): ضرب و شتم مدیر جریده میهن، گنجینه اسناد، ش ۶۰، زمستان ۱۳۸۴.
- قربان‌پور، خدابخش و دیگران (۱۳۹۷): چالش دولت مدرن رضاشاه با ایلات و عشایر؛ مانع توسعه‌یافتگی سیاسی، فصلنامه علمی-پژوهشی تاریخ ایران و اسلام دانشگاه الزهراء، شماره ۴۰، زمستان ۱۳۹۷.
- لواء مختاری، شاهپور (۱۳۵۳): خاطرات نیم قرن خدمت: کودتای اسفند ۱۲۹۹، مجله وحید، ش ۳۰.
- نصیری طیبی، منصور (۱۳۹۳): زندگی سیاسی صولت‌الدوله قشقایی (۲)، از جنگ جهانی اول تا واپسین روزگار، اسناد بهارستان، ش ۵، زمستان ۱۳۹۳.
- واعظ، نفیسه (۱۳۸۸): روش‌های سلب قدرت اقتصادی سران ایلات و عشایر در دوره رضاشاه، پیام بهارستان، ش ۶، زمستان ۱۳۸۸.
- هنرفر، لطف‌الله (۱۳۴۴): آثار تاریخی لنجان، مجله وحید، ش ۱۸، بهار ۱۳۴۴.

مطبوعات

- اصفهان، محل نشر اصفهان، صاحب امتیاز و مدیر و سردبیر امیرقلی امینی.
- سالنامه فرهنگ شهرضا (۱۳۳۶): شهرضا: شرکت چاپ شهرضا.
- سرنوشت، محل نشر اصفهان، صاحب امتیاز و مدیرمسئول جواد مجد صهبازاده.
- عرفان، محل نشر اصفهان، صاحب امتیاز و مدیر و سردبیر احمد عرفان.
- نشریه فرهنگی شهرضا (۱۳۲۹)، شهرضا: بی‌نا.
- نقش جهان، محل نشر اصفهان، صاحب امتیاز حسین نور صادقی.

نقش طبقه زمین‌دار در انتخابات ... (محمد افقری و مرتضی نورائی) ۱۰۱

پایان‌نامه

افقری، محمد (۱۳۹۸): تحلیل مشارکت سیاسی در انتخابات ادوار پنجم تا بیست و چهارم مجلس شورای ملی (۱۳۰۲-۱۳۵۷ ش) (مورد مطالعه: حوزه انتخابیه اصفهان)، اصفهان: دانشگاه اصفهان.

جوادی، احمد (۱۳۴۰): اوضاع تاریخی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی شهرضا (قمشه)، اصفهان: دانشگاه اصفهان.